

AFRIKA
tanulmányok *online*

emlékezés

NELSON MANDELA UTÁN... A PÉLDA HIÁNYA ÉS RANGJA

A. GERGELY ANDRÁS

Nem hír, vagy nem pusztán az, hogy nincs többé – inkább közös hiányérzet, hogy most már végtelenül szabad lesz... , szabad az a tér, melyben „Korunk legnagyobb morális vezetője” (ahogyan a Washington Post méltatta egykoron) immár még meszebbi világokig viszi tovább a szabadság felé megtett hosszú út vállalását. Még új, még drámaian képtelen a gyász, de mégis van, volt, és lesz is Ő, kinek hatása, vállalása, példázata olyan, akkora és addig él, míg emlékezni képesek vagyunk Rá. A humanista politikai erő, a mentális tisztaság és morális pátosz Gandhihoz, esetenként Martin Luther Kinghez hasonlított apostola, aki dél-afrikai harcában olyan példázatot formált a rasszista államgépezet elleni küzdelemben, a fekete bőrűek egyenjogúsításának jogáért és természetes fennségéért, melynek küldetésessége kivételes. Az apartheid legsötétebb fenekedése elleni szembeszegülés, közel harminc esztendőnyi börtönfogság türelme, egész mozgalmár identitása és későbbi államfői presztízse a kontrasztos példája annak, miképp lehet a hit és meggyőződés, személyes hitel és önkontroll, bátor partnerség és kihívó kiválóság magasztosságával felülkerekedni azon, amin józan ítélőképességgel és megalkuvó érvényesüléssel soha...

Mandela – avagy minden dél-afrikainak *Madiba*, tehát Nagyapa – mindenkhez szóló megértő attitűdje, elleneinek is megbocsátó, a méltatlan bosszú haragját is belátásba parfümáló merészsége az a fenség, mely nem egyszerűen politikai bölcsesség, nem teherbíró türelem vagy alkalmazkodási rutin kérdése. Értő és elemző, kompromisszumra kész, a mindenkori másik attitűdjét is értelmezni próbáló elfogadás válik Mandela életében esetivé, de épp ennek révén univerzálissá is. Népvézérként a harag és bosszú szítását is tiltva-nehezítve, nemzetközi politikusként és egyenlőség-mozgalmárként a mindenkori Mások jogaiért is kiállva tett kísérletet arra, hogy a bárhol élő alávetettben, a tetszőlegesen kicsiny létezőben élő, s onnan azután a végtelen hosszú menetelésben az etnikai egyenlőség elismertetéséért világpolitikai szintekig eljutó kísérletezőként sikert arathasson. Sikere egy nemzeti rang, egy nagytárs, egy földrész mindenkori elismertetéséért szólt, példázata nem csupán a dél-afrikai feketékért fogalmazódott meg, hanem a bárhol és bármikor eseti, esetleges, de méltányos egyenlőség rangjára emelten a világegész számára is. Önéletrajzi kötete a jogsegély-szolgálatba állott fekete ügyvéd, a különböző börtönökben rab, a globális szolidaritásért vállalt harc képviselője, az egyetemes igazságosság szószólója és a mindezek révén világpolitikai rangú humanista példázatos műve. A kötet¹ az önéletrajzi út végigjárt szakaszait jeleníti meg (születésétől, 1918. július 18.-tól 1994 májusáig, amikor a pretoriai kormányzati negyed immár a köztársaság beiktatott új elnökének üdvözlésére készül, a „szívárvány-köztársaság” pedig elfogadja az új kormányfő ígéretét, hogy az alkotmány és az államban élők sokfélesége nem csupán egy nemzet végigjárt útja a szabadság felé, hanem az igazságosság, a szegénységből kiemelkedés, a béke és az emberi méltóság kiteljesítésének feladata is lesz. Mindenki számára, aki nem épp az ellenkezőjét hiszi és akarja. Mandela akkor beszéde végén az azóta is sokat idézett, Neki magának is örök emléket állító szavakkal búcsúzott: „Soha, soha, még egyszer: soha nem szabad hagynunk, hogy ebben a gyönyörű országban az egyik ember elnyomja a másikat. Emberi szem nem láthat annál nagyszerűbb alkotást, mint a demokrácia. Engedjük uralkodni a szabadságot! Isten áldja Afrikát!”

Retorikus gesztus, ez igaz. Egy elnöki eskü végén persze hogy az. De az üzenet, az érték, az örök norma megfogalmazása, a béke állapotának óhaja az, mely ebből messzebbre hangzott el, mint amilyen hosszú út vezetett a szabadság kivívásáig.

Mandela biztosan nem hagyta abba, megy tovább. S amit tanultunk Tőle, azt már nekünk nem szabadna abbahagynunk. Már csak Miatta sem...

Hosszú út a szabadságig **Nelson Mandela önéletrajzából²**

Fordította: Frida Balázs /Anthropolis Antropológiai Közhasznú Egyesület, Budapest/

Negyedik fejezet Harc az életem

„Életem ekkor már két külön vágányon futott: munkám a polgárjogi küzdelemben és munkám az ügyvédi praxisban.

1952 augusztusában megnyithattam saját ügyvédi irodámat, jogsegély szolgálatomat. Hála a titkárom, Zubeida Patel áldozatos munkájának, az üzlet beindult. Sok ismerőse volt jogi területen, és rengeteg munkát szállított az irodába.

Ekkoriban Oliver Tambo is jogászként dolgozott a közelben, gyakran találkoztunk és egy közösen elköltött ebéd során tárgyaltuk meg az ANC aktuális ügyeit. Az idők során kiderült, hogy sok szempontból mi ketten ellentétesek vagyunk: amíg én forrófejű voltam és érzelmi alapon cselekedtem, addig ő hűvös volt, nyugodt és összeszedett. Úgy láttam, hogy éppen ezért egy jó csapatot alkothatnánk, és nem is kellett sok hozzá, hogy megkérjem, kössük össze munkánkat.

Újdonsült irodánk, a Mandela & Tambo a Chancellor House tőzomszédságában, egy kis épületben foglalt helyet, a Magisztrátus udvarával átellenben, Johannesburg központjában. Ez volt az egyik olyan hely, ahol feketék is bérelhettek irodákat a városban.

Rögtön a kezdetektől sikeresek voltunk, bizonyára azért, mert a mienk volt az egyetlen feketék által vezetett ügyvédi iroda. A színesbőrű emberek csakhamar úgy érezték, hogy eljöhettek hozzánk a problémáikkal. Minden reggel, hogy bejussunk az irodába, a lépcsőházban, a folyosókon és a szűkös váróteremben összesereglett tömegem kellett átvágnunk magunkat.

Nap mint nap olyan történetekkel találkoztunk, amelyek az emberek legkülönfélébb szenvedéséről szóltak, s amelyet a rendszer, az apartheid idézett elő. Viszont nem csupán a klienseink szenvedtek az apartheid alatt, mi magunk, a fekete ügyvédek is ki voltunk szolgáltatva és a diszkrimináció áldozatai voltunk. Nem volt érdekes mennyi perben küzdöttünk és nyertük meg, tudtuk, hogy soha nem lehet belőlünk előljáró, ügyész, netán bíró. A bírósági ügyintézők, az ügyészek, a bírák, sőt még a beidéztet tanúk is tisztelet nélkül, megvetéssel bántak velünk. Egyszer, emlékszem az esetre, az

egyik tárgyaláson a bíró nyilvánosan szólított föl, hogy mutassam be az ügyvédi képesítésemet igazoló diplomát – ezt a megalázó dolgot soha sem mertem volna megtenni egy fehér kollégámmal.

Mégis, amíg a bíróságon dolgoztam, nem különösebben zavartattam magam ettől a kiterjedt rasszizmustól. Gyakran, feketének lenni a bíróságon, kifejezetten hasznosnak bizonyult.

Tisztán emlékszem egy ügyre, aminek során egy bejárónőt védtem, miután megvádolták, hogy ellopta a „madam” egyik ruháját. A „lopott ruha” ott feküdt a tárgyalóterem asztalán. Amikor a védelem nevében én következtem a kérdéseimmel, odaléptem az asztalhoz, és a ceruzám hegyével, a ruha érintése nélkül - mímelt undorral - emeltem a magasba az ominózus bugyit. Lassan, kimérten fordultam a vád tanúja felé és mélyen a szemébe nézve tagoltan kérdeztem: „Madam, ez az öné?” „Nem” – válaszolta gyorsan, olyannyira zavartan, semhogy – különösen, midőn egy fekete férfitől hallott ilyen intim kérdést – akárcsak elgondolkodjon a válaszon. A bíróság ejtette a vádat.

Az ANC nemzeti konferenciáján, 1952 legvégén, Chief Albert Luthuli elhódította Dr Morokától a főtitkári pozíciót. Ugyanezen az ülésen (miután korábban már elnyertem a bizalmat, mint a Transvaal ANC elnöke, s így a négy deputy president egyike voltam) határozottan továbbléptem: a konferencia megválasztott a First Deputy President posztjára. Chief Lithuli elsőrangú választás volt - akkor ő volt a legjobb személy a vezetői küldetésre. Ő sokkal inkább aktivista és mozgalmár indíttatású volt, mint bármelyik elődje, s ebből kifolyólag tökéletesen elkötelezett volt az apartheid elleni küzdelemre. Nem lehettem jelen, amikor Lithulit megválasztották és engem előléptettek, hiszen néhány nappal korábban, 51 társammal egyetemben, a gyülekezési jogunktól megfosztva, a bíróság megtiltotta, hogy bármilyen ellenzéki összejövetelen részt vegyek. Sőt, nem is hagyhattam el Johannesburgot.

Számomra – és még rengeteg társam számára – nem ez volt az utolsó ilyen tiltó rendelkezés. A korlátozások ezután egyre csak szaporodtak, hiszen a kormányzat egyre inkább el akarta hallgattatni a legveszélyesebbnek ítélt aktivistákat, és margóra próbálta helyezni azokat, akik részt vállaltak a harcban.

Négy mérföldre Johannesburgtól nyugatnak fekszik Sophiatown. Sokféle néven említik ezt a sziklák magasára épített települést, amely az aranyvárosra néz. Olyan nevei vannak, mint Softown, Kofifi, Casbah, de különféle elnevezések nem érdekesek, hiszen csak az életerő a lényeges, amely ezen a helyen megnyilvánul. Minden ott zajlott. Ez volt a jazz otthona, a politika és az ellenállás szülőföldje, és ez volt a gengék hazája is. A nagy bandák veszélyesek voltak, itt honoltak az olyan hatalmas gengék, mint az Americans, a Berliners vagy a Vultures.

Sophiatown – Martindale és Newclare társaságában – alkotta az úgynevezett Western Area township területét. Ez a néhány szegénynegyedből álló régió volt az egyik egyetlen olyan lakóövezet, ahol a feketék saját otthonát és földet tudhattak magukénak. Nem véletlen, hogy a kormány 1950 körül úgy

határozott, hogy kiköltözteti az embereket innen. A hivatalos indoklás szerint ezek az elszlömösödött települések, nyomornegyedek, amelyeket fel kell számolni, valójában az igazi okot az szolgáltatta, hogy a kormány nem akarta tovább tétlenül nézni, hogy a feketék saját ingatlanokkal rendelkeznek, illetve nagy koncentrációt testesítenek meg – a városon belül. A hatóságok az embereket hét külön etnikai csoportra osztották, és úgy rendelkeztek, hogy nekik át kell költözniük Meadowlandbe, 13 mérföld távolságra Johannesburg közigazgatási határától.

Ezek a kényszerköltöztetési rendeletek jelentették az egyik legnagyobb kihívást az ANC és szövetségesei számára az 50-es évek első felében, amióta a Defiance Kampány befejeződött. A szervezet minden vasárnap reggel nagygyűléseket rendezett Sophiatown főterén, a Freedom Square-en.

A lakossági gyűlések hangulata mindig eleven volt és forrongó. Az emberek azt kiáltották: „*Asihambi!*” („Nem mozdulunk!”), azt énekeltek: „*Sophiatown likhaya lam asihambi!*” (Sophiatown az otthonunk, nem tudunk elhagyni!”).

Az egyik ilyen alkalommal beszédet mondtam, amely számos bonyodalom forrása lett a későbbiekben. Különösen jelentős tömeg gyűlt össze azon az estén, akik meglehetősen dühös hangulatban és tettere készen adtak hangot érzéseiknek. Mint mindig mindenfelé rendőrök fegyverekkel – és ügynökök, hogy mindent pontosan lejegyezhesse, ceruzákkal – felszerelve várakoztak a kordonok mögött. Én pedig érzékletesen, lelkesülten beszéltem.

Azt mondtam, hogy a passzív rezisztencia korszakának mindörökre vége. Azt mondtam, hogy az erőszak az egyetlen út, hogy leromboljuk az apartheidet.

Nem csupán a tömeg, de számos bajtársam osztotta gondolataimat a National Executive-ban, de akkor nem még nem ez volt az ANC hivatalosan elfogadott politikája. Azt mondták nekem, hogy rendbontó voltam és bajba sodortam az egész szervezetet. Én akkor elnézést kértem mindenkitől, de a szívem mélyén biztosan tudtam, hogy jól cselekedtem.

Ennek nyomán kaptam házi őrizetet. Amikor a kiszabott kijárási tilalmam véget ért, egy bizonyos ügy miatt Orange Free State egyik piciny falujába, Villiersbe látogattam. Ez – régóta ez az első – alkalom volt, hogy a jó vidéki levegőn kiszellőztessem az agyam. Akárhogy is, lélekben még mindig egy egyszerű vidéki srác voltam.

Hajnali háromkor hagytam el Orlandót, amióta az eszemet tudom, ezt tartottam a legalkalmasabbnak egy hosszabb utazás indulásának, hiszen így láthattam, ahogy pirkadatot, a nap ébredését, ahogyan az éjjelből fokozatosan ragyogóan sugárzó nappalba fordul át a természet.

A faluba vezető úton mindegyre növekedett bennem a lelkiség hőfoka, mely azonban nem tarthatott ki az egész úton. Amikor behajtottam a település apró főterére, és éppen kiszálltam a kocsiból, már megpillantottam a bejáratnál összesereglett rendőröket, akik éppen rám vártak. Egy újabb banning ordert (szervezkedés elleni tilalmi rendelvény) nyújtottak felém, mert állí-

tólagosan újra megszegtem, következetesen megszegem a Suppression of Communism Act-et.

A határozat eltiltott az ANC ügyeitől és határozottan tiltotta, hogy részt vegyek bármilyen politikai összezejvetelen, továbbá megfosztott a jogomtól, hogy két évig elhagyjam Johannesburgöt. Haladéktalanul vissza kellett térnem a városba.

Hirtelen a friss vidéki levegő fojtogatóvá vált, a gyönyörű táj elvesztette minden báját a visszaúton.

1954 és '55 fordulóján, felerősödött a régi harc Sophiatown megmentéséért. Ez olyan csata volt, amelyet csak elveszthettünk.

Az emberek készen álltak a cselekvésre, de az ANC és a szövetségi hálózat vezetése addig halogatta a döntést, hogy csak akkor léptünk, amikor már minden menthetetlen volt. Az utolsó pillanatban már nem voltunk elég erősek, hogy megálljt parancsoljunk a költöztetéseknek.

1955 február 9. hajnali óráiban 4000 rendőr és rengeteg katonai különítmény fogta körbe Sophiatown házait. A kényszerköltözés megkezdődött, és senki sem állíthatta meg a kormányzatot. A családokat szállító több száz teherkocsi csakhamar kihajtott és mind egy szálíg Meadowlandbe deportálta a lakosokat. Kisvártatva bulldózerek tették földdel egyenlővé a települést.

A tanulság egyértelmű volt, amelyet Sophiatown lerombolása után levontunk: nem lehet többé olyan békés, puha eszközökkel, mint a sztrájk, néma tüntetés, erőszakmentes felvonulások, és szónoklatok harcolni a központi kormányzat vasöklének kíméletlen erejével szemben.

A szabadságharcos előbb-utóbb megtanulja, hogy a harc szabályait nem ő, hanem az elnyomó hatalom diktálja. Mi pedig rádöbbsentünk, a tűz ellen csakis tüzzel lehet felvenni a harcot.

Professzor K. Z. Matthews volt az, aki előállt egy briliáns új ötlettel, amely új irányt szabott mindannyiunk felszabadító küzdelmének. Azt javasolta, állapodjunk meg egy nemzeti konvencióban. Olyan konszenzusos megállapodást kell életre hívni - ahogy fogalmazott, amely „a Nép Kongresszusa”, s amelyben „az ország minden népe képviselteti magát, függetlenül faji hovatarozásra vagy bőrszínre”. Ez a testület legitim módon fogadhatja el a Szabadság Chartáját, amely viszont az eljövendő demokratikus Dél-Afrikáját alapozhatja meg.

Javaslatát elsöprő többséggel fogadta el az ANC nemzeti konferenciája 1955 tavaszán. És neki is láttunk, hogy tárgyalásokat kezdeményezzünk a partnereinkkel, az Indiai Kongresszussal, a Színesbőrűek Népfrontjával (Coloured People's Organisation) és a Demokrata Kongresszussal. A legkülönbözőbb szervezetek vezetői járták be az országot és olyan kérdéseket tettek föl az embereknek, hogy „Ha Ön hozhatna törvényeket, akkor mit tenne?” és „Hogyan tenné Dél-Afrikát boldogabbá az összes itt élő nép számára?”

Ezrével kaptuk a válaszokat. Rengeteg javaslat érkezett be hozzánk sport kluboktól az egyházi köröktől, a női társasköröktől az ifjúsági szervezetekig,

az iskoláktól a szakszervezetekig. Készséggel reagáltak, előjöttek különféle ötletekkel, amelyeket iskolai füzetlapra, könyvből kitépett hátsóoldalra, szórólapokra jegyeztek föl. Mi szóra bírtuk őket, és az emberek mesélni kezdtek...”

Jegyzetek

- 1 *A szabadság útján*. Anthropolis Egyesület – Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008., 192 oldal
- 2 Nelson Rolihlahla Mandela: *Long Walk to Freedom*. Abridged Edition. London – Gauteng: Little, Brown and Co. Ltd., and Nolwazi Educational Publishers, a Macmillan Company, 1998. Fordította: *Frida Balázs /Anthropolis Antropológiai Közhasznú Egyesület/*. Lektor: Ungár Nóra.